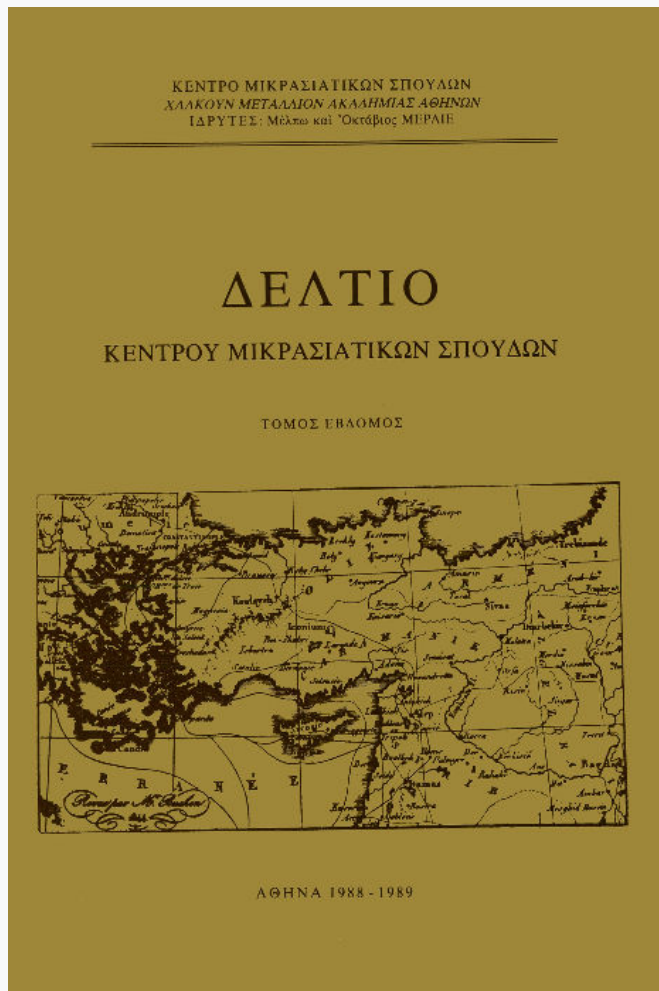

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 7 (1988)

Ι.Ν.Θεοχαρίδης, Σύμμεικτα Δραγομανικά της Κύπρου

Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου

doi: [10.12681/deltiokms.197](https://doi.org/10.12681/deltiokms.197)

Copyright © 2015, Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ζαχαριάδου Ε. Α. (1988). Ι.Ν.Θεοχαρίδης, Σύμμεικτα Δραγομανικά της Κύπρου. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 7, 320–322. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.197>

I. N. Θεοχαρίδης, *Σύμμεικτα Δραγομανικά τῆς Κύπρου*, Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων, Φιλοσοφικὴ Σχολή, Τμῆμα Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας, Δημοσιεύματα ἀρ. 5, Ἰωάννινα 1986.

Στὸ βιβλίο αὐτό, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 111 σελίδες, ὁ συγγραφέας ἐκδίδει δέκα ὀθωμανικὰ ἔγγραφα ποὺ σχετίζονται μὲ δραγομάνους τῆς Κύπρου. Εἶναι ἀξιεπαινος γιὰ τὰ ἐνετόπισε σὲ δύο τελείως ἄσχετα μεταξὺ τους ἀρχεῖα: στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Σόφιας «Κύριλλος καὶ Μεθόδιος» καὶ στὸ Δημόσιο Ἀρχεῖο τῆς Ὁλλανδίας. Τὰ πέντε ἔγγραφα ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκη τῆς Σόφιας ἀνήκουν στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ 10' αἰῶνα καὶ σχετίζονται μὲ τὸν γνωστὸ Κύπριο δραγομάνο τοῦ σεραγιοῦ Χατζηγεωργάκη Κορνέσιο. Τὰ ἔγγραφα ἀπὸ τὸ ὀλλανδικὸ ἀρχεῖο εἶναι τῶν ἐτῶν 1755-1798 καὶ τὰ τέσσερα ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν σχέση μὲ τὸν διερμηνέα τοῦ ὀλλανδικοῦ προξενείου στὴν Κύπρο, ἐνῶ τὸ πέμπτο μὲ ἕναν υπάλληλο τοῦ ἴδιου προξενείου. Καθὼς πολὺ λίγα εἶναι γνωστὰ σχετικὰ μὲ τὸ ὀλλανδικὸ προξενεῖο στὴν Κύπρο, οἱ εἰδήσεις τους εἶναι ἰδιαίτερα εὐπρόσδεκτες. Ὁ συγγραφέας προσφέρει μιὰ ἱκανοποιητικὴ στὸ σύνολό της παρουσίαση, ἔκδοση καὶ μετάφραση τῶν ἐγγράφων, τὶς φωτογραφίες τους καὶ ἕνα χρήσιμο γλωσσάριο.

Ὅμως ὁ σχολιασμὸς τῶν πέντε πρώτων ἐγγράφων δὲν ἱκανοποιεῖ τὸν ἀναγνώστη, ἐφόσον ὁ συγγραφέας δὲν ἐπέτυχε νὰ καθορίσει μὲ σαφήνεια τὸ ἐπίκεντρο τοῦ θεματός του, δηλαδὴ τὸν θεσμὸ τοῦ δραγομάνου τοῦ σεραγιοῦ, ἐπειδὴ δὲν πῆρε ὑπόψη του μερικὲς μελέτες, οἱ ὁποῖες θὰ τὸν βοηθοῦσαν πρῶτα νὰ καταλάβει τὸ περιεχόμενο τῶν ἐγγράφων καὶ στὴ συνέχεια νὰ ἀπαντήσῃ στὰ ἐρωτήματα ποὺ θέτει καὶ ἀφήνει χωρὶς ἀπόκριση. Ἡ οὐσιαστικότερη ἀπὸ αὐτὲς τὶς μελέτες ἔχει γραφεῖ ἀπὸ τὸν H. Inalcik, *Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700*, καὶ ἔχει δημοσιευθεῖ πρῶτα στὸ περιοδικὸ *Archivum Ottomanicum*, 6 (1980), σσ. 283-337, καὶ κατόπι, μαζί μὲ ἄλλα ἄρθρα τοῦ ἴδιου συγγραφέα, στὸν τόμο μὲ τὸν τίτλο *Studies in Ottoman Social and Economic History*, Λονδίνο 1985.

Πιο συγκεκριμένα, ὁ κ. Θεοχαρίδης παρατηρεῖ (σσ. 14-20) πὼς θὰ ἦταν παρακινδυνευμένο νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι στὴ δικαιοδοσία τῶν δραγομάνων βρισκόταν ἡ ἀπογραφή τοῦ πληθυσμοῦ, ὅτι τὶς «φορολογικὲς δικαιοδοσίες» τῶν δραγομάνων πρέπει νὰ τὶς συνδέσουμε μὲ τὸ σύστημα *iltizam* (τὴ μίσθωση τῶν φόρων), ὅτι τὸ οὐσιαστικὸ περιεχόμενο τῆς δραγομανίας πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ μέσα στὰ πλαίσια τῶν οἰκονομικῶν θεμάτων, ὅτι οἱ φόροι τῶν Χριστιανῶν τοῦ νησιοῦ εἰσπράττονταν «μὲ τὴ μεσολάβηση» τοῦ δραγομάνου, ὅτι οἱ δικαιοδοσίες τοῦ δραγομάνου χαρακτηρίζονται μὲ τὸ λόγο ποὺ

είχε στα δημόσια έξοδα και έξοδα, κτλ., και σ' ένα σημείο θέτει το ερώτημα σέ ποιους έπρεπε νά δίνει λόγο ό εκπρόσωπος τής κυβέρνησης του σουλτάνου (muhassil).

Τά προβλήματα αυτά θά μπορούσαν νά αντιμετωπισθούν με λιγότερη άοριστία. Κατά τις τελευταίες δεκαετίες του ΙΗ' αιώνα ό σουλτάνος είχε αναθέσει τή διοίκηση και τή φορολογία τής Κύπρου σ' ένα σώμα πού είχε επικεφαλής τόν εκπρόσωπο τής κεντρικής εξουσίας, τόν muhassil, και μέλη τοπικούς οθωμανούς αξιωματούχους, τς εκκλησιαστικές άρχές, δηλαδή τόν άρχιεπίσκοπο και τούς επισκόπους, καθώς και τόν δραγομένο του σεραγιού. Βλ. *Encyclopaedia of Islam*, δεύτερη έκδοση, λήμμα Kubris, γραμμένο από τόν Α. Η. de Groot.

Η διοικητική και φορολογική αυτή τακτοποίηση δέν άποτελούσε ιδίό-τυπο διακανονισμό πού επιβλήθηκε μόνο στην Κύπρο. Άπό τά τέλη του ΙΣΤ' αιώνα, όταν ή Όθωμανική αυτοκρατορία άρχισε νά μαστίζεται από τή μεγάλη οικονομική κρίση, οί παλιές έκτακτες φορολογικές εισφορές (avarız -i divaniyye) έγιναν τακτικές και ό καθής κάθε περιοχής ήταν επιφορτισμένος με τήν καταγραφή του πληθυσμού και τήν κατανομή του άλλοτε έκτακτου αυτού φόρου στους κατοίκους. Με τήν οικονομική κρίση και τούς νέους φόρους ό λαός υπέφερε και αντιδρούσε. Τά πράγματα επιδεινώθηκαν στο διάστημα του πολέμου εναντίον τής Βενετίας (1683-1699) και τότε ό σουλτάνος διέταξε τούς προεστώτες (ayan) κάθε περιοχής νά βοηθούν τόν καθή τους στη συγκέντρωση τών έκτάκτων φόρων. Οί προεστώτες μαζί με τόν καθή άρχισαν νά συμμετέχουν στην καταγραφή του πληθυσμού και τήν κατανομή του φόρου στους κατοίκους. Έπειδή όμως ή οικονομική κρίση πού όξυνόταν όδήγησε και σέ παράλληλη επιβολή νέων φόρων, και μάλιστα πολλών ειδών, θεσπίστηκε μιá όρισμένη συγκέντρωση χρημάτων σέ κάθε περιοχή γιά νά αντιμετωπίζονται έγκαιρα οί διάφοροι αυτοί φόροι. Με τήν άδεια τής κυβέρνησης τής Κωνσταντινούπολης οί προεστώτες συνέτασσαν ειδικά κατάστιχα (tavzi defteri) γιά νά μαζεύουν χρήματα άπαραίτητα γιά τά φορολογικά έξοδα τής πόλης ή τής περιοχής τους, δηλαδή τό villayet harci ή masraf-i vilayet. Ό κυριότερος φόρος πού όφειλαν νά αντιμετωπίσουν ήταν ένας φόρος γιά τόν πόλεμο πού λεγόταν imdad-i seferiyye. Με φερμάνι του 1717 θεσπίστηκε νά συγκεντρώνει ό καθής τόν φόρο αυτόν, άφού όμως προηγουμένως συνεδρίαζε μαζί με διοικητικούς ύπαλλήλους και τούς προεστώτες και αποφάσιζαν πόσο φόρο θά κατέβαλλε κάθε σαντζάκι και πώς τό ποσό θά καταμεριζόταν στις πόλεις, στα χωριά και τελικά στις οικογένειες, πού ζούσαν σ' αυτό.

Όπως είδαμε, τό σώμα αυτό, πού συνεδρίαζε και αποφάσιζε με τόν καθή, τό άποτελούσαν στην Κύπρο ό muhassil με όρισμένους διοικητικούς ύπαλλήλους, οί εκκλησιαστικές άρχές και ό δραγομένος του σεραγιού, ό όποιος είχε άρχικά ως βασικό λειτουργήμα τς σχέσεις τής όθωμανικής διοίκησης τής Κύπρου με τς διάφορες δυτικοευρωπαϊκές παροικίες, είχε όμως και όλα

τὰ προσόντα γιὰ νὰ θεωρεῖται προεστὼς (ayan). Ὡς προεστὼς ἔπαιρνε μέρος σὲ καταγραφή τοῦ πληθυσμοῦ καὶ συγκέντρωσε φόρους γιὰ νὰ βοηθήσει τὸν καδὴ. Γιὰ ὅλα τὰ παραπάνω ζητήματα βλ. Inalcik, *Military and Fiscal Transformation*, σσ. 314-337. Ἀπὸ τὸν 12' αἰῶνα ἡ μίσθωση τῶν φόρων καὶ ἡ συγκέντρωση τοῦ κατ' ἀποκοπὴν φόρου ἄρχισε νὰ ἀνατίθεται ἀπὸ τὸν σουλτάνο καὶ σὲ χριστιανικὲς κοινότητες. Εἶναι λοιπὸν πολὺ πιθανὸ οἱ διάφοροι δραγομάνοι τῆς Κύπρου ἢ ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ νὰ μίσθωναν τοὺς φόρους. Ὡστόσο καὶ οἱ δραγομάνοι καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος ὀφείλαν νὰ συμμετέχουν στὴν εἰσπραξὴ τοῦ φόρου καὶ ὅταν ἀκόμα δὲν τὸν εἶχαν μισθώσει.

Μὲ τὰ δεδομένα αὐτὰ μποροῦμε τώρα νὰ ξαναγυρίσουμε στὰ ἔγγραφα. Πληροφοροῦμαστε ὅτι ἐξαιτίας τοῦ πολέμου τῆς Αἰγύπτου ἐπιβλήθηκε ἔκτακτος φόρος στὴν Κύπρο, προφανῶς imdad-i seferiyye, τὸν ὁποῖο κατέβαλε ὁ ἴδιος ὁ δραγομάνος (σσ. 29-30, 42-43). Τὸ γεγονὸς ἔχει προηγουμένα, γιὰ πολλοὺς προύχοντες κατέβαλλαν ἀπὸ τὸ προσωπικὸ τους ταμεῖο φόρους καὶ εἰσέπρατταν κατόπιν τὰ χρήματα ἀπὸ τὸ λαό, πρὸς τὸν ὁποῖο εἶχαν, ὑποτίθεται, κάνει ἓνα δάνειο (Inalcik, ὅπου παραπάνω, σ. 316). Ἐπειδὴ ὁ muhassil ἐνεργοῦσε αὐθαίρετα, οἱ ἄλλοι παράγοντες, οἱ ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴ φορολογία, ἔκαναν ἀναφορὰ στὸν σουλτάνο (σσ. 34-38, 45-47). Ἡ δράση τοῦ Χατζηγεωργάκη Κορνέσιου κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του γίνεται σαφέστερα γνωστή.

ΕΙΣΑΒΕΤ Α. ΖΑΧΑΡΙΑΔΟΥ

Cumhur Odabaşıoğlu, *Trabzon 1869-1933 Yılları Yaşantısı*, "Αγκυρα, χωρὶς χρονολογία.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ προσφέρει πλουσιότατο ὕλικὸ σχετικὰ μὲ τὴ νεότερη ἱστορία τῆς Τραπεζούντας, τὸ ὁποῖο ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ἀξιοποιηθεῖ γιὰ δύο λόγους. Ὁ πρῶτος καὶ κύριος εἶναι ὅτι τὸ βιβλίον ἔχει συνταχθεῖ χωρὶς νὰ τηρηθοῦν οἱ ἀρχὲς πού ἔχει γενικὰ καθιερωθεῖ νὰ εφαρμόζονται σὲ τέτοια μελετήματα. Π.χ. στὴ βιβλιογραφία πού παραθέτει ὁ συγγραφέας (σσ. 175-178) περιλαμβάνονται διάφορα δημοσιεύματα σχετικὰ μὲ τὴν Τραπεζούντα καὶ τὴν περιοχὴ τῆς γραμμένα ἀπὸ ἐπαρχιακοὺς λογίους. Σπανίως ὅμως ἀναφέρεται ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος, ὅπου ἐκδόθηκαν, καὶ ὁ ἀναγνώστης δὲν μαθαίνει ἂν πρόκειται γιὰ παλιὸ ἢ πρόσφατο μελῆμα. Ὁ δεῦτερος λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο τὸ βιβλίον μειονεκτεῖ, εἶναι ὅτι ὁ συγγραφέας, κατὰ τὶς ἱστορικὲς ἀνασκοπήσεις του, παίρνει πολὺ λίγο ὑπόψη του τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τῆς Τραπεζούντας, πού ὡς τὸ 1922 ἦταν δραστήριος καὶ ἀρκετὰ ἀνθηρός.

Ὅπως πληροφοροῦμαστε στὴ σελ. 24, ὁ συγγραφέας, μετὰ ἀπὸ μερικὲς εἰσαγωγικὲς πληροφορίες, ἀρχίζει τὸ πόνημά του ἀπὸ τὸ ἔτος 1869, ἐπειδὴ τότε γιὰ πρώτη φορά, ὕστερα ἀπὸ κυβερνητικὴ ἀπόφαση, ἄρχισαν νὰ δημοσιεύονται οἱ ἐπετηρίδες τῶν διαφόρων νομῶν τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατο-